

XVIII
a m ž i a u s
studijos

5

LIETUVOS
Didžioji Kunigaikštystė
Luomas. Pašaukimas. Užsiėmimas

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

XVIII

a m ž i a u s
studijos

5

LIETUVOS

Didžioji Kunigaikštystė

Luomas. Pašaukimas. Užsiėmimas

Sudarytoja

RAMUNĖ ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ

Lietuvos istorijos
institutas

Vilnius
2019

XVIII amžiaus studijos | Eighteenth-Century Studies

Recenzuojamas tęstinis mokslo leidinys, leidžiamas nuo 2014 m. | Peer-reviewed journal published since 2014.

Redakcinė kolegija | Editorial Board

Pirmininkė | Editor-in-Chief

Prof. dr. Ramunė ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ

Lietuvos istorijos institutas

Atsakingasis sekretorius | Editorial Secretary

Dr. Adam STANKEVIČ

Lietuvos istorijos institutas

Dr. Lina BALAIŠYTĖ

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

Prof. dr. Richard BUTTERWICK-PAWLIKOWSKI

Europos koledžas Natoline, Londono universiteto koledžas |

College of Europe, Natolin, University College London

Prof. habil. dr. Jolanta GELUMBECKAITĖ

Frankfurto prie Maino Goethe's universitetas | Goethe-Universität Frankfurt am Main

Doc. dr. Liudas GLEMŽA

Vytauto Didžiojo universitetas

Doc. dr. Robertas JURGAITIS

Vytauto Didžiojo universiteto Švietimo akademija

Prof. habil. dr. Janina KAMIŃSKA

Varšuvos universitetas, Pedagogikos fakultetas | Uniwersytet Warszawski, Wydział Pedagogiczny

Doc. habil. dr. Ilja LEMEŠKIN

Prahos Karolio universitetas, Baltistikos centras | Univerzita Karlova v Praze

Dr. Andrejus MACUKAS | канд. гіст. н. Андрэй МАЦУК

Baltarusijos mokslų akademijos Istorijos institutas |

Інстытут гісторыі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі

Prof. habil. dr. Dariusz ROLNIK

Katovičų Silezijos universitetas | Uniwersytet Śląski w Katowicach

Dr. Gintautas SLIESORIŪNAS

Lietuvos istorijos institutas

Dr. Asta VAŠKELIENĖ

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

Prof. habil. dr. Andrzej B. ZAKRZEWSKI

Varšuvos universitetas, Teisės istorijos institutas | Uniwersytet Warszawski, Wydział Prawa i Administracji

Svetainė internete | Website <http://www.istorija.lt/journals/xviii-amziaus-studijos/>

Redakcinės kolegijos adresas | Contact address

Lietuvos istorijos institutas

Kražių g. 5, 01108 Vilnius, Lietuva

El. paštas smigelskyte.stukiene@gmail.com

Knygos leidybą pagal „Valstybinę lituanistinių tyrimų ir sklaidos 2016–2024 metų programą“ finansavo Lietuvos mokslo taryba (sutarties Nr. S-LIP-19-7)

Sponsored by the Research Council of Lithuania

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės

Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

© Sudarymas, Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, 2019

© Straipsnių autoriai, 2019

© Lietuvos istorijos institutas, 2019

ISBN 978-609-8183-64-1

ISSN 2351-6968

TURINYS

- Pratarmė / *Ramunė Šmigelskytė-Stukienė* ... 8
Foreword / *Ramunė Šmigelskytė-Stukienė* ... 12

TARP PAŠAUKIMO IR UŽSIĖMIMO

Andrea Mariani

- Działalność duszpasterska jezuitów w Wilnie: między reformą trydencką a lokalnymi uwarunkowaniami ... 18
Ganytojiška jėzuitų veikla Vilniuje: tarp Tridento reformos ir vietos sąlygų. *Santrauka* ... 43

Jonas Drungilas

- Lietuvos mažesniųjų brolių konventualų provincijos kolektyvinis portretas (XVIII a. antroji pusė – XIX a. pradžia) ... 44
Collective Portrait of the Lithuanian Order of Friars Minor Conventual (late eighteenth–early nineteenth century). *Summary* ... 65

Domininkas Burba

- Livonijos kanauninko, Vilkaviškio klebono Vincento Bakuzičiaus biografija. Keletas XVIII amžiaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės katalikų dvasininko portreto detalių ... 67
Biography of Canon Priest of Livonia, Parish Priest of Vilkaviškis Wincenty Bakuzicz. A Few Strokes to the Portrait of the Eighteenth-Century Roman Catholic Priest of the Grand Duchy of Lithuania. *Summary* ... 81

MOKYMAS. MOKYKLOS. MOKYTOJAI

Aistė Paliušytė

- Dailininkų mokymas Radvilų dvare XVIII amžiuje ... 84
Training of Artists in the Residences of the Radvilas in the Eighteenth Century. *Summary* ... 105

Kazimierz Puchowski

- Pijarskie *Collegium Nobilium* w Wilnie. Korzenie i konteksty ... 107
Vilniaus pijorų *Collegium Nobilium*. Ištakos ir kontekstai. *Santrauka* ... 143

Janina Kamińska

- Szkoły Wydziału Litewskiego w strukturze szkolnej Komisji Edukacji Narodowej ... 144
Lietuvos švietimo apygardos mokyklos Tautinės edukacinės komisijos mokyklų struktūroje. *Santrauka* ... 156

Ewa Kula

Wizytacja Adama Kazimierza Czartoryskiego szkół Wołyńskich i Ukraińskich i jej znaczenie dla Komisji Edukacji Narodowej ... 157
Adomo Kazimiero Čartoriskio atliktos Voluinės ir Ukrainos mokyklų vizitacijos reikšmė Tautinei edukacinei komisijai. *Santrauka* ... 177

Olga Mastianica-Stankevič

Profesinės inteligentijos gimimas: Jono Bobrovskio (1777–1823) gyvenimo ir kūrybos atvejis ... 178
The Birth of Professional Intelligentsia: Case of Jan Bobrowski's (1777–1823) Life and Creation. *Summary* ... 189

LUOMAS. KARJERA. VEIKLA

Valdas Rakutis

Luomas, pašaukimas ir profesija Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kariuomenėje 1775–1794 m. ... 192
Estate, Calling and Profession in the Military of the Grand Duchy of Lithuania in 1775–1794. *Summary* ... 211

Arnaud Parent

Užsienio mokslininko adaptacija Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje: dr. Jeano-Emmanuelio Gilibert'o atvejis ... 212
Adaptation of a Foreign Scientist in the Grand Duchy of Lithuania: Case of Dr Jean-Emmanuel Gilibert. *Summary* ... 228

Lina Balaišytė

Dailininkas XVIII amžiuje: karjeros galimybės ... 229
The Artist in the Eighteenth Century: Career Opportunities. *Summary* ... 252

Rasa Butvilaitė

Architektas XVIII amžiaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės visuomenėje ... 254
Architect in the Society of the 18th Century Grand Duchy of Lithuania. *Summary* ... 270

Auksė Kaladžinskaitė

Giuseppe Fontana – architektas ir bajoras: giminės istorija ... 271
Giuseppe Fontana: Architect and Nobleman: the Family History. *Summary* ... 283

Bernadetta Manys

Wileńscy zarębacze w pierwszej połowie XVIII wieku, czyli historyczne „studium przypadku” ... 284

Vilniaus mėsininkai XVIII a. pirmojoje pusėje, arba istorinis

„atvejo tyrimas“. *Santrauka* ... 299

ANOTACIJOS. RECENZIJOS

Adam Stankevič. *Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo veikla*

XVIII a. antrojoje pusėje, Vilnius, Lietuvos istorijos institutas, 2018. – 527

p. ISBN 978-609-8183-42-9 / *Darius Vilimas* ... 304

Senųjų Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kelių aprašymai.

Descriptions of the Old Roads of the Grand Duchy of Lithuania, parengė / prepared by Algirdas Antanas Baliulis, Tomas Čelkis, Vilnius:

Vilniaus universiteto leidykla, 2018, – 430 p. ISBN 978-609-07-0007-5 /

Ramunė Šmigelskytė-Stukienė ... 307

Komisja Edukacji Narodowej 1773–1794, tom II: *Słownik biograficzny*,

redakcja naukowa: Andrzej Meissner, Agnieszka Wałęga, Warszawa:

Oficyna Wydawnicza ASPRA, 2018, – 774 p. ISBN 978-83-754-5848-0 /

Ramunė Šmigelskytė-Stukienė ... 312

Iliustracijų sąrašas ... 317

Asmenvardžių rodyklė ... 319

Vietovardžių rodyklė ... 334

DAILININKŲ MOKYMAS RADVILŲ DVARE XVIII AMŽIUJE

AISTĖ PALIUŠYTĖ

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

Anotacija. Straipsnyje apibendrinami duomenys apie tapytojų ir skulptorių mokymą trijų kartų XVIII a. Radvilų dvare. Analizuojamos socialinės dailininkų mokymo prielaidos, šio mokymo įteisinimas, organizavimas ir kontrolė. Rekonstruojamos mokymo praktikos. Įvertinamas specializuotos piešimo mokyklos steigimas Jeronimo Florijono Radvilos dvare. Atskleidžiama Radvilų meistrų rengimo reikšmė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės dailininkų edukacijos istorijoje.

Reikšminiai žodžiai: dailininko dirbtuvė, piešimo mokykla, edukacija, XVIII amžius, Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė, Radvilos.

Įvadas

XVIII a. Europoje dailininkai galėjo įgyti išsilavinimą įvairiose vietose: privačiose dirbtuvėse, cechuose, specializuotose mokyklose ar akademijose. Pastarosios tuomet išgyveno klestėjimo laikotarpį, buvo įsteigta daug naujų akademijų. Šių aukštesnio lygio edukacinių institucijų veikla buvo grįsta intelektualinės dailės prigimties samprata. Akademijose praktika derinta su teorinėmis disciplinomis, ugdymas buvo griežtai reglamentuotas, rėmėsi doktrina grįstomis programomis. Vis dėlto, net ir steigiantis naujoms akademijoms, empirinis, praktika paremtas mokymas neprarado reikšmės: meistrų dirbtuvėse išsilavinimą įgijo didelė dalis Europos dailininkų. Mokymas dirbtuvėse rėmėsi prielaida, kad dailininko veikla pirmiausiai grįsta techninėmis procedūromis, kurių išmokti galima praktikuojantis ir perimant įgūdžius iš patyrusių meistrų. Palyginti su profesinėmis institucijomis, mokymas privačioje dirbtuvėje buvo mažiau formalizuotas¹.

1 Nikolaus Pevsner, *Academies of Art. Past and Present*, New York: De Capo Press, 1973; Carl Goldstein, *Teaching Art. Academies and Schools from Vasari to Albers*, Cambridge: Cambridge University Press, 1996; Stuart Macdonald, *The History and Philosophy of Art Education*, Cambridge: The Lutterworth Press, 2004; David F. Lancy, „First you must master pain“: The Nature and Purpose of Apprenticeship, in: *Apprenticeship: A Survey and Analysis of Ethnographic Record. Society for the Anthropology of Work Review*, 2012, Nr. 33 (2), p. 1–43; James Ayres, *Art, Artisans and Apprentices – Apprentice Painters and Sculptors in Early Modern British Tradition*, Oxford: Oxbow Books, 2014.

Šiame dailės edukacijos tipų kontekste Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės dailininkų ugdymas nebuvo išskirtinis, nors aukštesnio lygio specializuotas institucinis dailės mokymas čia pradėtas kiek vėliau nei Vakarų Europos šalyse: tik XVIII a. pabaigoje – XIX a. pradžioje Vilniaus universitete įsteigtos dailės katedros. Regioniniu savitumu galima laikyti ir tai, kad Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės dailininkai ar jų grupės retai priklausė cechams². Dauguma Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės dailininkų išsilavinimą įgijo cechams nepriklausiusių dailininkų dirbtuvėse. Šios dirbtuvės veikė miestuose, vienuolynuose, dalis buvo įsikūrusios ir diduomenės dvaruose. Pastarieji atliko svarbų vaidmenį, organizuojant ir remiant dailininkų mokymą, tačiau juose vykusios edukacinės praktikos iki šiol nebuvo nuosekliai nagrinėtos.

Tą patį galima pasakyti ir apie dailininkų mokymą viename įtakingiausių – didikų Radvilų dvare. Tiesa, istoriografijoje jau buvo paskelbta duomenų apie Radvilų dailininkų mokinius. Daugiausia jų publikuota leidinyje *Lietuvos dailininkų žodynas* (t. 1: *XVI–XVIII a.*, Vilnius, 2005)³. Čia įvardytos didelės dalies mokytojų ir mokinių pavardės, nurodyti jų mokymo metai. Vis dėlto informacija apie mokymą nebuvo komentuota. Trumpai apie mokymą užsiminė keli mokslininkai, nagrinėję Radvilų dvaro dailininkų istorijos klausimus⁴. Viena daugiausiai įžvalgų pateikusių autorių – Baltarusijos mokslininkė Olga Baženova, tyrinėjusi Lietuvos etmono Mykolo Kazimiero Radvilos Žuvelės santyki su dailininkais. Remdamasi didiko dvaro šaltiniais, autorė įvardijo praktinį mokymo dirbtuvėse pobūdį, minėjo mokinių kilmę, jų atranką ir socialinį statusą dvare⁵.

Šiame straipsnyje nagrinėjamas dailininkų mokymas kelių kartų Radvilų dvaruose. Remiamasi Onos Sanguškaitės-Radvilienės, jos sūnų Jeronimo Florijono ir Mykolo Kazimiero Radvilų bei anūko Karolio Stanislovo Radvilos dvaro šaltiniais. Kunigaikščių dailininkų mokymą siekiama plačiau įvertinti XVIII a. dailės edukacijos procesų kontekste. Straipsnyje sisteminami jau anksčiau žinomi ir nauji duomenys. Nagrinėjamas profesinis dailininkų, daugiausia įvairių specializacijų

2 Pvz., XVIII a. Vilniaus drožėjai priklausė vienam cechui kartu su staliais, žr. Lina Balaišytė, Drožėjai XVIII a. Vilniaus bendruomenėje, in: *Menotyra*, 1999, Nr. 4, p. 14–18.

3 *Lietuvos dailininkų žodynas* (toliau – LDŽ), t. 1: *XVI–XVIII a.*, sudarytoja Aistė Paliušytė, Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno instituto leidykla, 2005.

4 Aistė Paliušytė, Tapytojų verslas XVIII a. Palenkės Bialoje, in: *Menotyra*, 2004, Nr. 2 (35), p. 14–23; Lina Balaišytė, XVIII a. dvaro tapytojų laišakai: apie dailininko savimonę ir statusą, in: *Senoji Lietuvos literatūra*, 2014, kn. 37, p. 257–275; Aistė Paliušytė, Dailininkai XVIII a. Radvilų dvare, in: *Menotyra*, 2014, Nr. 4, p. 289–303; Eadem, Dailininkų mobilumas XVIII a. Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje: Jeronimo Florijono Radvilos dvaro pavyzdys, in: *Menotyra*, 2015, Nr. 4, p. 276–277.

5 Ольга Горшковоз-Баженова, К проблеме отношений патрона и художников (на примере Несвижа князей Радзивиллов XVIII века), in: *Dailė LDK miestuose: poreikiai ir užsakymai*. Serija *Dailės istorijos studijos* 2, sudarytoja Aistė Paliušytė, Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno instituto leidykla, 2006, p. 245–246; Ольга Баженова, *Радзивилловский Несвиж*, Минск: Харвест, 2007, p. 60–61.

tapytojų ir skulptorių (drožėjų, lipdytojų), mokymas. Duomenų apie dar vienos profesijos dailininkų – raizytojų, tai yra estampų ir knygų grafikos meistrų, mokymą dvare neišliko, taigi šios profesijos dailininkų rengimas neminimas. Tačiau atsižvelgiama į atvejus, kai dailininkai mokė piešti įvairių specializacijų mokinius, pavyzdžiui, stiklo raizytojus.

Straipsnyje dailininkų mokymas aiškinamas iš socialinės dailės istorijos perspektyvos. Nagrinėjamos mokymo socialinės ir teisinės prielaidos, profesinių institucijų klausimai. Apibendrinami kai kurie istoriografijoje jau publikuoti duomenys, bet pateikiama daug naujų, iki šiol netirtų šaltinių. Mokymo istorija rekonstruojama, daugiausia remiantis mokymo sutartimis, dailininkų, dvaro pareigūnų laiškais ir finansiniais dokumentais.

Mokymo įteisinimas ir sklaida Radvilų dvare

Mokiniai ruošti įvairių kartų Radvilų dvaruose. Žinomi 36 dailininkai, kurie įvairiais laikotarpiais mokė arba bent buvo sutartimis įpareigoti mokyti Radvilų valdinius. Dalis Radvilų dvaro dailininkų profesinius įgūdžius tikriausiai įgijo savo šeimose. Čia, kaip ir kitur Europoje, dailininkų dinastijų atstovai mokėsi iš vyresniųjų šeimos narių. Pavyzdžiui, Radvilų tapytojas Steponas Cibulskis laiškė mini mokęs Andriejų, drožėjo Kondrato sūnų, kuris jau iki jam patenkant pas S. Cibulskį turėjęs „tvirtus pagrindus“, tikėtina, įgytus iš tėvo⁶. Greičiausiai taip profesijos pagrindų mokėsi ir Radvilų tapytojų Ksavero Dominyko Heskio, Kazimiero Liutnickio, Stanislovo Rosovskio sūnūs, galbūt ir tapytojo Jokūbo sūnus, kartu su tėvu dirbęs Mykolo Kazimiero Radvilos Žuvelės valdomoje Liachvoje⁷.

Vis dėlto dailininkų šeimų Radvilų dvare dirbo palyginti nedaug. Radvilų valdinius dažnai mokė iš kitų Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ar Lenkijos Karalystės vietų atvykę dailininkai, taip pat į dvarą pakviesti svetimšaliai. Mokymas buvo pavedamas ir iš Radvilų valdų kilusiems dailininkams. Vienu metu

6 1757 m. rugpjūčio 17 d. S. Cibulskio laiškas J. F. Radvilai iš Palenkės Bialos, Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Archiwum Radziwiłłów (toliau – AGAD, AR), dz. 5, nr 2426, p. 13.

7 Apie Leoną Liutnickį, Kazimiero sūnų žr.: Rasa Butvilaitė, Architektūros mokymas bajorų akademijose, kadetų ir inžinierių korpuso mokyklose, in: *XVIII amžiaus studijos*, t. 2: *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė. Valstybė. Kultūra. Edukacija*, sudarė Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2015, p. 188; Eadem, Antano Tyzenhauzo Statybos mokykla Gardine, in: *XVIII amžiaus studijos*, t. 3: *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė: Iššūkiai. Laimėjimai. Netektys*, sudarė Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2016, p. 243. Stanislovas Rosovskis turėjo sūnų, taip pat tapytoją, Karolį, gimusį apie 1743 m. (žr. 1749 m. Palenkės Bialos gyventojų sąrašas, AGAD, AR, dz. 23, teka 9, plik 5, p. 181, 225). Šeimose galėjo mokytis ir dailininkai, kurie į Radvilų dvarą atvyko jau būdami meistrai. Pas Radvilas iš Berlyno atvyko skulptoriai tėvas ir sūnus Michaelis ir Bartolomeus Franciscus Antonius Quick'iai. Šeimyninį mokymą greičiausiai įgijo graveris Hirša Leibovičius, Leibos Ziskelovičiaus sūnus, taip pat Konstantinas Petranovičius, tapytojo Bazilijaus sūnus (žr. Ольга Баженова, *Радзивилловский Несвиж*, p. 88).

mokinius ruošė skirtingų specialybių profesionalai. Mokytojų sudėtis buvo nuolat atnaujinama. Valdant O. Sanguškaitei-Radvilieniė dirbti, kartu ir mokyti pakviesta daug svetimšalių, daugiausia vokiečių⁸. Jeronimas Florijonas Radvila taip pat kvietė svetimšalius mokytojus. Mykolas Kazimieras Radvila Žuvelė daugiau užsakymų ir mokymo užduočių patikėdavo vietiniams, jo valdose ir stambesniuose valstybės centruose įsikūrusiems meistrams, nors turėjo ir kelis dar motinos laikais pasamdytus svetimšalius, tarp jų ir aukščiausią statusą dvare turėjusį tapytoją Ksaverą Dominyką Heskį⁹. M. K. Radvilos Žuvelės sūnui Karoliui Stanislovui dirbo jau anksčiau giminei priklausę meistrai, didikas taip pat sudarinėjo trumpalaikes sutartis su Abiejų Tautų Respublikos dailininkais. Dalis jo pasamdytų svetimšalių jau anksčiau dirbo kitiems Respublikos didikams.

Radvilų dvare mokymas vyko skirtingais pagrindais. Dažnai jis rėmėsi valdinio arba šeimos nario statusu, kai kunigaikščių skirtus mokinius mokydavo Radvilų valdiniai arba kai profesiniai įgūdžiai buvo perduodami šeimos nariams. Tuomet sutartys su mokytojais nebuvo sudaromos. Kitais atvejais mokymas buvo įteisinamas sutartimis. Jas kunigaikščiai sudarinėjo su Abiejų Tautų Respublikos dailininkais, nepriklausiusiais dvarui, taip pat su svetimšaliais, įvairių specializacijų tapytojais ir skulptoriais.

Radvilų dvare buvo pasirašomos atskiros mokymo sutartys arba bendrose įdarbinimo sutartyse kartu su kitais planuojamais darbais buvo įvardijami ir mokymo uždaviniai. Daugiausiai specialiai mokymui sudaromų sutarčių išliko iš M. K. Radvilos Žuvelės dvaro. Dailininkų įsipareigojimai dažniausiai buvo bendro pobūdžio – tai yra numatyta išmokyti tam tikrų profesinių įgūdžių. Sutartyse buvo apibrėžiamas mokymo tikslas, kartais įvardijamos ir ugdymo procese svarbios moralinės dimensijos, meistro elgesio sąlygos. Pats mokymo procesas paprastai nebuvo reglamentuojamas. Pavyzdžiui, 1737 m. skulptorius, akmentašys Johanas Renneris, kilęs iš Loro prie Maino, įsipareigojo O. Sanguškaitei-Radvilieniė išmokyti amato vieną mokinį. Jį turėjo nuoširdžiai, „be jokios apgaulės“ mokyti ir suteikti jam piešimo ir akmentašystės įgūdžių¹⁰. 1736 m. M. K. Radvilos Žuvelės sutartyje su drožėju Petru Nizinskiu nurodyta, kad meistras įsipareigoja etmono valdinį išmokyti tobulai lipdyti¹¹. 1753 m. tobulai drožybos amato turėjo išmokyti ir Antanas Šepetovičius¹². Būta ir detaliau suformuluotų mokymo užduočių.

8 Euzebiusz Łopaciński, Zamek w Białej Podlaskiej. Materiały archiwalne, in: *Biuletyn Historii Sztuki*, 1957, Nr. 1, p. 27–47; Wanda Karkucińska, *Anna z Sanguszków Radziwiłłowa (1676–1746). Działalność gospodarcza i mecenat*, Warszawa: Semper, 2000. Duomenys publikuoti ir LDŽ.

9 Apie M. K. Radvilos Žuvelės meistrus plačiau žr. Ольга Горшкова-Баженова, К проблеме отношений патрона и художников, p. 235–257; Ольга Баженова, *Радзивилловский Несвиж*, p. 66–102.

10 Sutartis publikuota: Euzebiusz Łopaciński, Zamek w Białej Podlaskiej, p. 36–37; sutarties fragmento vertimas: Aistė Paliušytė, Dailininkai XVIII a. Radvilų dvare, p. 292.

11 1736 m. spalio 1 d. lipdytojo P. Nizinskio ir M. K. Radvilos sutartis, AGAD, AR, dz. 21, N-69, p. 1.

12 1753 m. birželio 1 d. sutarties su Antanu Šepetovičiumi kopija, Nesvyžius, AGAD, AR, dz. 29, nr 7, p. 452.

1756 m. lipdybos meistras Johannas Ende įsipareigojo M. K. Radvilos Žuvelės valdinį išmokyti lipdybos, taip pat piešti įvairius „madingus prancūziškus dalykus“, tai yra ornamentus, raides, herbinius apvadus, figūras¹³.

Sutartyse nurodymai dailininkams buvo privalomieji, išreiškė mokymo būtinybę. Šių teisinių tekstų formulavimas mažai kito per XVIII amžių. Tik Karolio Stanislovo Radvilos laikais pastebimi nežymūs pasikeitimai: atsirado modalinių, mokymo galimybę reiškiančių formuluočių. Pavyzdžiui, sutartyje su tapytoju, auksuotoju ir lakuotoju Karoliu Rudnickiu rašoma, kad jei meistras ruošų mokinius, tai turėtų juos kuo tobuliausiai savo amato išmokyti, už tai nereikalaudamas atskiro atlygio¹⁴. Modalinė formuluotė pavartota ir sutartyje su tapytoju Smuglevičiumi. Čia taip pat rašoma, kad jei dailininkas turėtų mokinių, privalėtų juos nuoširdžiai mokyti¹⁵. Reikia atsižvelgti į tai, kad K. S. Radvilos sutartyse pasitaikydavo ir įprastų būtinybę mokyti išreiškiančių teiginių. 1784 m. sutartyje su Jonu Falendzkiu rašoma, kad meistras turės išmokyti tapyti ir lakuoti du vaikus¹⁶. Taip pat taip formuluojama ir sutartyje su tapytoju Valentinu Charitanskiu: dailininkas turėjo du mokinius „iš pagrindų“ išmokyti drožybos¹⁷. Taigi be papildomų duomenų modalinių formuluočių, atsiradusių K. S. Radvilos sutartyse, negalima labai sureikšminti, tai yra vien jomis remiantis teigti apie mažėjančią mokymo dvare svarbą.

XVIII a. Radvilų dvare sutartys būdavo dažnai sudaromos trejiems metams: tokia trukmė vyravo ir kitose dailininkų įdarbinimo sutartyse, tai yra skirtose ne tik mokymui įteisinti. Tikėtina, kad dažniausiai sutartyse buvo numatomas visiškas mokinio parengimas. Lyginant su paruošimu cechuose ir akademijose, tai buvo gana trumpas laikas: kitur Europoje amatininkų ir dailininkų mokymas dažnai trukdavo nuo 5 iki 7 metų¹⁸. Vis dėlto trejų metų mokymas Europoje nebuvo jokia išimtis, tokia trukmė pasitaikydavo ir kitur, pavyzdžiui, lipdytojų dirbtuvėse¹⁹.

Radvilų dvare taip pat pasirašyta sutarčių, kuriose įvardijama ilgesnė, pavyzdžiui, ketverių metų, trukmė²⁰. Tarp M. K. Radvilos Žuvelės 1745 m. nurodymų minimas ir įpareigojimas drožėjui per penkerius metus išmokyti du jaunuolius²¹.

13 1756 m. sausio 12 d. sutartis su Johannu Ende'ė, Varšuva, AGAD, AR, dz. 21, E-7, l. 1.

14 1784 m. kovo 24 d. sutarties su K. Rudnickiu kopija, Nesvyžius, AGAD, AR, dz. 29, nr 16, p. 42–43.

15 1784 m. liepos 1 d. sutarties su Smuglevičiumi kopija, Nesvyžius, *Ibid.*, p. 101–102.

16 1784 m. birželio 27 d. sutarties su Jonu Falendzkiu kopija, Nesvyžius, *Ibid.*, p. 100.

17 1780 m. spalio 16 d. sutarties su V. Charitanskiu kopija, Varšuva, AGAD, AR, dz. 29, nr 15, p. 96.

18 Stuart Macdonald, *The History and Philosophy of Art Education*, p. 21; Konstanty Kalinowski, *Warsztat barokowego rzeźbiarza, Artium Quaestiones*, 1995, t. 7, p. 109.

19 Christine Casey, *Making Magnificance: Architects, Stuccatori and the Eighteenth-Century Interior*, New Haven and London: Yale University Press, 2017, p. 94.

20 1736 m. spalio 1 d. lipdytojo P. Nizinskio ir M. K. Radvilos Žuvelės sutartis, AGAD, AR, dz. 21, N-69, p. 1.

21 1745 m. gruodžio 20 d. įrašas apie drožėjo Tado Gabrieliaus ir M. K. Radvilos Žuvelės sutartį ūkinėje knygoje, AGAD, AR, dz. 29, nr 5, p. 114.

Kaip ir kai kuriose Vakarų Europos mokymo sutartyse, Radvilų dokumentuose tikslus mokymo baigties laikas kartais neįvardijamas: pavyzdžiui, įpareigojama mokytis, kol jaunuoliai išmoks arba „ne trumpiau nei per dvejus metus“²². Be to, kaip minėta, dažnai mokymas vyko ne sutarties, bet statuso pagrindu. Tuomet taip pat kartais liudijamas ilgesnis mokymosi laikas. Pavyzdžiui, tapytojas Bazilijus Navrockis mokėsi tikriausiai septynerius metus, o Petras Boguckis – aštuonerius²³. Radvilų dvare dailininkų mokymo trukmė nebuvo pastovi.

Sutartimis apibrėžtas mokymo laikas kartais buvo trumpesnis XVIII a. antroje pusėje, Vilniaus vaivados K. S. Radvilos laikais. Keliose šio didiko ir dailininkų sutartyse įvardijama vienu metų mokymo trukmė. Tuomet dvare dailininkai apskritai bent kartais įdarbinami vienu metų laikotarpiui. Trumpalaikės sutartys, kaip ir anksčiau minėtos modalinės formuluotės, galėjo būti susijusios ir su dailininkų rinkos pokyčiais, augančia vienkartinį užsakymų reikšmę ir kartu su mažėjančiais ilgalaikio darbo ir mokymo dvare poreikiais.

XVIII a. Radvilų valdiniai dažniausiai dailės mokytį didikų valdose, bet žinoma ir apie mokymą už dvaro ribų. Tačiau yra tokių atvejų iš XVIII a. vidurio, M. K. Radvilos Žuvelės ir J. F. Radvilos laikų. Greičiausiai Varšuvoje gyvenusio meistro Johanno Ende'ės dirbtuvėje mokėsi M. K. Radvilos Žuvelės lipdytojas Petras Malevičius, bent jau būtent valstybės sostinėje buvo sudaryta mokymo sutartis, o duomenų, kad J. Ende būtų vykęs pas M. K. Radvilą, nerasta²⁴. Didikai rėmė ir profesijos pagrindus jau įgijusių dailininkų tobulinimąsi už dvaro ribų. J. F. Radvilos tapytojas Steponas Cibulskis kunigaikščio buvo pasiūstas į Gdanską pas tapytoją Jacobą Wesselį, o Jonas Tiškevičius – į Varšuvą²⁵. Tokios dailininkų edukacinės kelionės nebuvo išimtinės XVIII a. Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje. Valdinių mokymą už dvaro ribų, didžiuosiuose Abiejų Tautų Respublikos miestuose, o kartais ir kituose kraštuose paremdavo ir kitos giminės, pavyzdžiui, Sapiegos, Sanguškos²⁶.

Radvilų dvare dirbusių dailininkų kilmė, statusas, kvalifikacija skyrėsi. M. K. Radvilos Žuvelės tapytojo K. D. Heskio pateiktame nedatuotame, greičiausiai XVIII a. 5-ojo dešimtmečio raporte apie jam pavaldžius tapytojus geriausiu meistru įvardytas Andriejus Zaškovskis, turėjęs du mokinius. O lakuotojas Stanislovas Mikolajevskis, anot K. D. Heskio, tinkamas tik vežimams dažyti ir paprastai

22 1756 m. sausio 12 d. sutartis su J. Ende'e, AGAD, AR, dz. 21, E-7, p. 1–2; Christine Casey, *Making Magnificance*, p. 93–95.

23 *LDŽ*, p. 194; 1760 m. mokinių sąrašas, Palenkės Biala, Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі (toliau – НГАБ), ф. 694, воп. 2, спр. 10796, арк. 64адв.

24 *LDŽ*, p. 174.

25 1749 m. gruodžio 6 d. J. Tiškevičiaus laiškas J. F. Radvilai iš Varšuvos, AGAD, AR, dz. 5, nr 16674, p. 1–2; laiško vertimo fragmentas cituotas: Lina Balaišytė, XVIII a. dvaro tapytojų laišakai, p. 265.

26 Aistė Paliušytė, Dailininkų mobilumas XVIII a. Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje, p. 276–277.

tapybai, taip pat turėjo mokinį²⁷. Didelė dalis dvare dirbusių mokytojų tikriausiai buvo Abiejų Tautų Respublikos dailininkų ir pačių Radvilų dirbtuvių auklėtiniai. Dalis mokytojų buvo svetimšaliai, kai kurie jų turėjo platesnį bendrąjį išsilavinimą. Pavyzdžiui, Johannas Friedrichas Ditzas, pasibaigus sutarčiai su J. F. Radvila, siūlėsi mokyti ne tik tapybos, bet ir matematikos²⁸. Vis dėlto samdant dailininkus labiausiai vertinta jų profesinė patirtis, techniniai gebėjimai. Įvairiomis techniko- mis dirbo patyrę svetimšaliai mokytojai: tapytojai Fiszeris, Ksaveras Dominykas Heskis, skulptorius ir tekintojas Karlas Friedrichas Lücke ir kiti.

Dėl fragmentiškų šaltinių sunku tiksliai įvertinti dailininkų ruošimo mastą Radvilų dvare, bet galima numanyti, kad jis buvo vienas didesnių tarp Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didikų giminių. Bent jau duomenų apie analogiško masto mokinių rengimą kitose Lietuvos didikų dvaruose kol kas nerasta. Didelė dalis Radvilų pasamdytų dailininkų ruošė mokinius. Neretai tiek sutartyse, tiek kituose šaltiniuose meistrai minimi vienu metu turėję vieną, du ir daugiau mokinių²⁹. Kartais tą patį mokinį paeiliui ugdė keli meistrai. Pavyzdžiui, 1742 m. Palenkės Bialoje vokietis drožėjas Quickas ugdė Volovničių, kuris prieš tai mokėsi pas to paties amato meistrą Kirilą Maliavskį³⁰. Mokiniai asistavo keliems meistrams. Pagal 1760 m. M. K. Radvilos Žuvelės instrukciją Skšickio mokinys turėjo būti atiduotas S. Cibulskiui, o S. Cibulskio geriausias mokinys – Skšickiui³¹. Pasitaikydavo, kad tą patį mokinį ugdė skirtingų specialybių meistrai. Pas tapytoją V. Charitanskį tikriausiai mokėsi būsimas drožėjas Janas Wasseris³². Mokydamiesi pas skirtingų profesijų meistrus Radvilų valdiniai įgydavo kelias specializacijas. Kaip ir kitur Europoje, čia buvo paklausūs skirtingų įgūdžių turėję, su įvairiomis medžiagomis dirbantys meistrai. Radvilų dailininkai mokė piešti ir įvairių specializacijų amatininkus. Pavyzdžiui, galbūt tapytojas, apmušalų dekoratorius Scherberis (Szerberis) įpareigotas per trejus metus išmokyti du jaunuolius iš Urečos stiklo manufaktūros³³.

Meistrais dalijosi artimiausi šeimos nariai. Pavyzdžiui, O. Sanguškaitės-Radvilienės pasamdytas K. F. Lücke mokė M. K. Radvilos Žuvelės skirtus mokinius. Vis dėlto Radvilos ne visada skatino meistrų darbą už giminės dvaro ribų. Pavyzdžiui, O. Sanguškaitės-Radvilienės tapytojo Fiszerio patirtimi siekė pasinau-

27 K. D. Heskio raštas (be datos), НГАБ, ф. 694, воп. 2, спр. 937, арк. 1.

28 J. F. Ditzo laiškas J. F. Radvilai (be datos), AGAD, AR, dz. 5, nr 3047, p. 2.

29 Apie tai, kad M. K. Radvila Žuvelė dailininkams skirdavo po du mokinius, rašė: Ольга Баженова, *Радзивилловский Несвиж*, p. 100.

30 1742 m. gegužės mėn. Palenkės Bialos miesto gyventojų sąrašas, AGAD, AR, dz. 23, teka 9, plik 5, p. 120.

31 Šiuo atveju mokinių perkėlimo priežastys nėra visai aiškios, bet galbūt didiko įsakymas sietinas su Varšuvoje tuomet vykusiais rezidencijos rekonstrukcijos ir dekoravimo darbais. Tuomet Varšuvoje dirbusiam Skšickiui, tikėtina, reikėjo gero pagalbininko, AGAD, AR, dz. 29, nr 9 (lapai nenumeruoti, 1760 m. gruodžio mėn. įrašas); AGAD, AR, dz. 23, teka 5, plik 1, p. 124.

32 *LDŽ*, p. 269.

33 Z historii polskiego hutnictwa szkła. Instrukcja zarządzenia h. s. zwierciadlanego Urzeczce z 26 03 1749 r., oprac. L. Lichota, in: *Szkło i Ceramika*, 2006, Nr. 57, p. 38.

doti jos žentas Jonas Frydrichas Sapiega, įkalbinėjęs Fiszerį apmokyti tikriausiai lakavimo technikos didiko valdinį. Kunigaikštieniui adresuotame laiške Fiszeris teigė, kad atsisakė mokyti, „bijodamas neįtikti Jūsų prakilnybei“³⁴. Vis dėlto mokytojai savo įgūdžius galėjo perduoti ir už Radvilų dvaro ribų³⁵. Iš didikų valdų kilę meistrai, tiesa, neišku, ar visada kunigaikščiams tarpininkaujant, atsidurdavo ir kitų giminių dvaruose. Pavyzdžiui, Kazimiero Liutnickio sūnus Leonas mokėsi „laisvojo piešimo“ Antano Tyzenhauzo Statybos mokykloje³⁶.

Mokiniai: kolektyvinio portreto bruožai

Siekiant įvertinti mokymą būtų svarbu pažinti mokinių biografijas, tačiau duomenys apie juos yra itin fragmentiški, randami skirtingo tipo šaltiniuose, korespondencijoje, finansiniuose dokumentuose. Šaltiniuose dailininkų mokiniai dažniausiai nėra įvardijami, žinoma tik 55 jų vardai ar pavardės. Atsižvelgiant į tai, kad mokytojai turėdavo bent po vieną ar du mokinius, galima manyti, kad mokinių skaičius galėjo viršyti 70.

Tikėtina, kad, kaip ir kitur Europoje, dailės pradedami mokyti dažniausiai paaugliai³⁷. Pavyzdžiui, Petras Boguckis, gimęs 1740 m., pas tapytoją S. Cibulskį pateko 1752 m., tai yra dvylikos metų³⁸. Radvilų dvare taip pat pasitaikydavo pilnametystės sulaukusių mokinių. Pavyzdžiui, Konrado sūnus Andriejus, gimęs apie 1733 m., atiduotas mokyti S. Cibulskiui 1751 m., tai yra tuomet jis tikriausiai turėjo apie 18 metų³⁹.

Šaltiniuose tik kartais minimos mokinių kilmės vietos. Pavyzdžiui, 1745 m. M. K. Radvilos Žuvelės didikas įsakė tapytojui Stanislovui Mikolajevskui skirti

34 1731 m. kovo 3 d. ir 1731 m. balandžio 11 d. Fiszerio laišakai O. Sanguškaitei-Radvilieniui iš Palenkės Bialos (?), AGAD, AR, dz. 5, nr 3781, p. 5, 13.

35 O. Baženovos teigimu, M. K. Radvilos Žuvelės dvare ruošti meistrai Žemaičių ir Krokuvos vyskupams: Ольга Баженова, *Радзивилловский Несвиж*, p. 99. M. K. Radvilos Žuvelės valdinius mokė kunigaikščio svainio Lietuvos didžiojo etmono Mykolo Servacijaus Višnioveckio lipdytojas Petras Nizinskis (AGAD, AR, dz. 21, N-69, p. 1). Tikriausiai tas pats meistras dirbo ir M. K. Radvilos Žuvelės dėdei Pauliui Karoliui Sanguškai (Józef Skrabski, *Artyści na dworze Pawła Karola i Barbary Sanguszków*, p. 291). Dalijimosi meistrais atvejai taip pat žinomi tarp kitų giminių: tikriausiai Mscislavo vaivados Juozapo Jurgio Hilzeno tapytojas Urbanovičius turėjo mokinį, kurį, matyt, ketinta pasiųsti Konstantinui Liudvikui Pliateriui, LVIA, f. 1276, ap. 2, Nr. 402, l. 1.

36 Rasa Butvilaitė, *Antano Tyzenhauzo Statybos mokykla Gardine*, p. 243.

37 Ankstyvoji ir vidutinė paauglystė (10–14 metų) laikoma tipiniu dailininkų ir amatininkų mokymo amžiumi Naujųjų laikų Europoje: Stuart Macdonald, *The History and Philosophy of Art Education*, p. 21; Christine Casey, *Making Magnificence*, p. 94; Konstanty Kalinowski, *Warsztat barokowego rzeźbiarza*, p. 108.

38 Jono Boguckio ir Kotrynos sūnus Petras Paulius krikštytas 1740 m. birželio 28 d.: „Księga chrztów parafii św. Anny w Białej Podlaskiej od 1739 do 1745 r.“, p. 17. Prieiga per internetą: <http://bbc.mbp.org.pl/dlibra/docmetadata?id=8874&from=publication> [žiūrėta 2019 01 18].

39 1749 m. gruodžio 13 d. Palenkės Bialos gyventojų sąrašas, AGAD, AR, dz. 23, teka 9, plik 5, p. 181; 1757 m. rugpjūčio 17 d. S. Cibulskio laiškas J. F. Radvilai iš Palenkės Bialos, AGAD, AR, dz. 5, nr 2426, p. 13.

mokinį iš Myriaus⁴⁰. Iš ten buvo kilęs ir Andriejaus Žaškovskio mokiny⁴¹. Pas tapytoją S. Cibulskį mokėsi Palenkės Bialos gyventojai, buvo ir vienas vokietis Johanas iš Gdansko⁴². Dalis mokinių galėjo būti kilę iš Radvilų valdose gyvenusių bajorų, tikėtina, daugiausia iš smulkiųjų⁴³.

Kunigaikščiai su mokiniais elgėsi kaip su daugeliu kitų valdinių. Juos siejo patriarchališkas ryšys: kunigaikščiai globojo mokinius, duodavo leidimus vesti ir skirdavo tam lėšų, pasirūpindavo mokinių ir jų artimųjų laidotuvėmis, duodavo drabužių, mokiniams mokėdavo maistpinigius, ordinariją, kartais ir algą. Ne tik mokymas(is), bet ir aprūpinimas susaistydavo mokinį su meistru. Kunigaikščiai atlyginimą skirdavo mokytojui ir mokiniui – abiem kartu arba atskirai. Pavyzdžiui, atskiri maistpinigiai nustatyti lipdytojo Marchwarto mokiniams, lipdytojo P. Nizinskio mokiniui⁴⁴. Tiek bendro, tiek atskirai nustatyto atlyginimo atvejais meistrai įpareigojami perduoti mokiniams priklausančią dalį. Pavyzdžiui, 1753 m. M. K. Radvilos Žuvelės sutartyje su Nesvyžiaus drožėju Antanu Šepetovičiumi numatyta, kad meistras užtikrins, jog mokiniui bus reguliariai išmokami maistpinigiai⁴⁵. Kartais tarpininkavo aukštesnę padėtį dvare užėmęs kitos specialybės dailininkas: 1731 m. O. Sanguškaitės-Radvilienės Palenkės Bialos išlaidų sąrašė minimas drožėjo mokiny⁴⁶ Kristupas, kuris gaudavo maistpinigius per tuo metu vadovaujantį tapytoją Fiszertį⁴⁶. Mokiniam išlaikyti skiriamos lėšos buvo žymiai mažesnės nei meistrų ir atitiko jų žemiausią padėtį dailininkų dirbtuvių hierarchijoje⁴⁷.

Mokiniai buvo priklausomi nuo meistrų ir kitais atžvilgiais. Bent dalis ugdytinių gyveno meistrų šeimose, turėjo jiems padėti namų ūkyje⁴⁸. Mokiniai taip pat atlikdavo pagalbinus darbus pono dvare⁴⁹. Taigi mokinių priklausomybė buvo kelių pakopų: pirmiausia jie turėjo paklusti dvaro šeiminkui, po to ir savo meistrui. Su dvaro šeiminku ir meistru juos siejo statusu grįstas ryšys: mokiniai nebuvo savarankiški teisės subjektai, negalėjo sudaryti mokymo sutarties⁵⁰.

40 1745 m. M. K. Radvilos Žuvelės nurodymai, AGAD, AR, dz. 29, nr 5, p. 66.

41 K. D. Heskio raštas (be datos), НГАБ, ф. 694, воп. 2, спр. 937, арк. 1.

42 1757 m. rugpjūčio 17 d. S. Cibulskio laiškas J. F. Radvilai iš Palenkės Bialos, AGAD, AR, dz. 5, nr 2426, p. 13; 1751 m. J. F. Radvilos išdo išlaidos, НГАБ, ф. 694, воп. 2, спр. 10806, арк. 31.

43 Ольга Горшковоз-Баженова, К проблеме отношений патрона и художников, p. 245; Ольга Баженова, *Радзивилловский Несвиж*, p. 60.

44 1731 m. birželio mėn. sąrašai asmenų, gaunančių maistpinigius, Palenkės Biala, НГАБ, ф. 694, воп. 2, спр. 10770, арк. 76, 78; 1736 m. spalio 1 d. lipdytojo P. Nizinskio ir M. K. Radvilos sutartis, AGAD, AR, dz. 21, N-69, p. 1.

45 1753 m. birželio 1 d. sutarties su Šepetovičiumi kopija, AGAD, AR, dz. 29, nr 7, p. 452.

46 1731 m. birželio mėn. sąrašai asmenų, gaunančių maistpinigius, Palenkės Biala, НГАБ, ф. 694, воп. 2, спр. 10770, арк. 76, 78, 82, 83, 84.

47 Aistė Paliušytė, Tarytojų verslas XVIII a. Palenkės Bialoje, p. 17.

48 Ольга Горшковоз-Баженова, К проблеме отношений патрона и художников, p. 245; Ольга Баженова, *Радзивилловский Несвиж*, p. 61.

49 1757 m. rugpjūčio 17 d. S. Cibulskio laiškas J. F. Radvilai iš Palenkės Bialos, AGAD, AR, dz. 5, nr 2426, p. 13.

50 Mokiniai dažniausiai net nebuvo įvardijami sutartyse. Sutarčių besimokantieji nesudarindavo ir kituose Europos kraškuose: mokymo sutartys dažnai pasirašomos tarp mokinių tėvų ar

Panašiai kaip ir kiti valdiniai, mokiniai kartais bėgdavo iš dvaro⁵¹. Pavyzdžiui, M. K. Radvilos Žuvelės dvare minimas keliskart mėginęs bėgti, bet vėliau sugautas tapytojo mokiny. 1760 m. jam pabandžius bėgti iš tarnybos, M. K. Radvila Žuvelė įsakė jį sugražinti į Nesvyžių ir saugoti⁵². Mokiniam už nusižengimus taikytos visiems valdiniamis įprastos bausmės. Areštuoti mokiniai minimi Onos Sanguškaitės-Radvilienės, Mykolo Kazimiero ir Jeronimo Florijono Radvilų dvaruose⁵³.

Mokiniai dažnai mokėsi ne savo valia, bet šeimininkui skyrus. Dvaro pareigūnai ieškojo dailei mokyti tinkamų berniukų⁵⁴. Nors mokiniai buvo skiriami pono sprendimu, bet pareigūnų laiškuose kartais minėta ir mokinių valia: pranešta apie ugdytinio norą mokytis piešti ir tapyti, pasirinkti vieną ar kitą meistrą. Pavyzdžiui, drožėjui paskirtas ugdytinis prašė būti perduotas šaltkalviui⁵⁵. Pratęsti dailės mokymą tikėjosi ir J. Wasseris, įvardijęs meistrą, pas kurį norėjo mokytis⁵⁶.

Radvilų dvare buvo suprantama, kad įgimti polinkiai dailei yra itin svarbūs. Gabumai išbandomi mokant, į juos atsižvelgiama, sprendžiant, ar tęsti mokymą. Mokinių polinkių skirtumus liudija tapytojo S. Cibulskio 1757 m. laiškas⁵⁷. Jame tapytojas apibūdino aštuonis mokinius. Pirmas, pavarde Paškevičius, J. F. Radvilos pavedimu skirtas S. Cibulskiui 1747 m., anot tapytojo, „parodė polinkį medžioklei“ ir 1748 m. buvo perduotas tarnauti į dvaro šunidę. Antras mokiny, Mironas, mokytas nuo 1749 m., taip pat pasirodė negabus tapybai ir 1750 m. atiduotas batsiuviiui. Trečias, luošas mokiny Matusevičius, paimtas iš vienuolių, pradėtas mokyti 1750 m., tais pačiais metais atiduotas virtuvės tarnybon. Johanas, vokietis iš Gdansko, mokytas nuo 1750 m., kitais metais perduotas vaistininkui, nes sirgo šv. Valentino liga, tai yra epilepsija. Penktas mokiny, greičiausiai Palenkės Bialos drožėjo ir tapytojo Konrado Venclavskio sūnus, nors, anot tapytojo, „neblogai

globėjų / laiduotojų ir meistrų, žr. Chris Minns ir kt., *Contracting for Apprenticeship in Early Modern Europe*, 2016, p. 12. Prieiga per internetą: https://beucitizen.eu/wp-content/uploads/Deliverable3_5_Final-1.pdf [žiūrėta 2019 02 20].

51 Ольга Баженова, *Радзивилловский Несвиж*, p. 61.

52 1760 m. lapkričio 3 d. Motiejaus Tado Jakimovičiaus laiškas M. K. Radvilai Žuveli iš Varšuvos; 1760 m. lapkričio 7 d. M. K. Radvilos Žuvelės atsakymas, AGAD, AR, dz. 5, nr 5804, p. 62. Apie tarytojų mokinių bėgimą iš M. K. Radvilos Žuvelės dvaro žr. Ольга Баженова, *Радзивилловский Несвиж*, p. 61.

53 P vz., J. Vilkovskio mokiniai 1733 m. buvo laikomi kordegardijoje, žr. Wanda Karkucińska, *Anna z Sanguszków Radziwiłłowa (1676–1746)*, p. 172. M. K. Radvilos Žuvelės dvare minimas areštuotas tapytojo A. Zaškovskio mokiny (žr. НГАБ, ф. 694, воп. 2, спр. 937, арк. 1), J. F. Radvilos dvare – Scherberio mokiny (žr. 1745 m. liepos 18 d. I. Königsecko laiškas J. F. Radvilai iš Slucko, AGAD, AR, dz. 5, nr 7127/V, p. 118).

54 Ольга Горшковаз-Баженова, *К проблеме отношений патрона и художников*, p. 245.

55 1746 m. gegužės 25 d. I. Königsecko laiškas J. F. Radvilai iš Slucko, AGAD, AR, dz. 5, nr 7127/VI, p. 94–95.

56 Ольга Баженова, *Радзивилловский Несвиж*, p. 61, 95.

57 1757 m. rugpjūčio 17 d. S. Cibulskio laiškas J. F. Radvilai iš Palenkės Bialos, AGAD, AR, dz. 5, nr 2426, p. 12–14; Aistė Paliušytė, *Tapytojų verslas XVIII a. Palenkės Bialoje*, p. 125; Lina Balaišytė, *XVIII a. dvaro tapytojų laišakai*, p. 270–271.

pradėjo“, bet galiausiai taip pat atiduotas ginklininkui⁵⁸. Šeštą mokinį, J. Bogucio sūnų, mokytą nuo 1752 m., S. Cibulskis 1753 m. perdavė teatro dekoratoriui J. F. Ditzui. Septintas mokinys, velionio Palenkės Bialos sodininko Šūros sūnus, anot S. Cibulskio, labai lėtas, bet galėjo tobulėti, jei jam nebūtų nuolat skiriami darbai paveikslų galerijoje. Gabiausiu S. Cibulskis laikė Bazilijų Navrockį, kuris parodė polinkį tapyti peizažus. Meistras rašė, kad B. Navrockis būtų dar daugiau pasiekęs, jei dvare jam nebūtų duodama papildomų sunkių darbų⁵⁹. Be minėto laiško, yra duomenų ir apie vėliau S. Cibulskio turėtus mokinius. Pavyzdžiui, iki 1760 m. S. Cibulskis dvejus metus mokė Antaną Šuravskį, kuris galiausiai buvo perduotas plytininkui⁶⁰.

Kitų dailininkų mokinių vertinimų išliko itin mažai. Pavyzdžiui, viename rašte K. D. Heskis minėjo jam pavaldžių tapytojų mokinius, iš kurių apibūdino tik vieną, tikriausiai išskirtą dėl savo ydų. Tai buvo tapytojo A. Zaškovskio ugdytinis, „mušeika ir girtuoklis“⁶¹. Iš fragmentiškų šaltinių ryškėja mokinių temperamento ir gabumų skirtumai. Minėtame S. Cibulskio laiške iš dalies parodoma mokinio įgimtų polinkių reikšmė mokant. Liudijama ir mokinių gebėjimų bandymo trukmė. Paprastai per kelerius metus apsisprendžiama, ar verta toliau mokyti.

Augant mokinių meistriškumui, jie pradėdavo dirbti savarankiškai, tuomet buvo vadinami pameistriais (lenk. *towarzysz, czeladnik*). Pavyzdžiui, nedatuotuose, greičiausiai K. S. Radvilos laikų dokumentuose minimas tapytojo S. Cibulskio pameistras⁶². Rašoma, kad tapytojas leidžia jam šventadieniais tapyti savo reikmėms, kas liudytų iš dalies savarankišką pagalbininko veiklą. Vis dėlto, esant mažai formalizuotam mokymui, dvaro dokumentuose dažniausiai nėra aiškiai apibrėžiami besimokančiojo statuso pokyčiai, perėjimas iš mokinio į pameistrį etapą. Radvilų dvaro šaltiniuose labai dažnai mažybinėmis formomis (lenk. *malarczyk, snycerzyk*) vadinami jauni meistrų pagalbininkai, kurie galėjo būti pasiekę įvairų meistriškumo lygį, visiškai ar iš dalies priklausomi nuo meistro. Taigi mokymasis Radvilų dirbtuvėje skyrėsi nuo meistrų ruošimo cechuose, kur du mokymosi etapai – mokinio ir pameistrio – griežtai atskirti ir aiškiai reglamentuoti⁶³.

58 Konrado sūnus taip pat minimas kitame J. F. Radvilos dvaro dokumente – 1754 m. asmenų, kuriems skirtos livrėjos, sąrašė, HГAБ, ф. 694, воп. 2, спр. 10808, арк. 44АВ, 9АДВ.

59 1757 m. rugpjūčio 17 d. S. Cibulskio laiškas J. F. Radvilai iš Palenkės Bialos, AGAD, AR, dz. 5, nr 2426, p. 12–14; laiško fragmento vertimą citavo: Lina Balaišytė, XVIII a. dvaro tapytojų laišškai, p. 270–271.

60 1760 m. mokinių sąrašas, Palenkės Biala, HГAБ, ф. 694, воп. 2, спр. 10796, арк. 64АДВ.

61 K. D. Heskio raštas (be datos), HГAБ, ф. 694, воп. 2, спр. 937, арк. 1.

62 S. Cibulskio išlaidų ir atliktų darbų sąrašai (be datų), HГAБ, ф. 694, воп. 1, спр. 64, арк. 19, 21АДВ, 24.

63 Cechuose buvo išduodamas mokinio etapo baigimo sertifikatas ir tuomet mokinys galėjo dirbti kaip pameistras, žr. Stuart Macdonald, *The History and Philosophy of Art Education*, p. 21.

Mokymo praktikos ir rezultatai

Naujųjų laikų mokymo tradicijoje piešimas buvo laikomas įvairių specialybių meistrų ugdymo pagrindu⁶⁴. Manyta, kad piešinys geriausiai perduoda anatomijos, geometrijos, perspektyvos žinias, tai yra geriausiai atskleidžia dailininko profesionalumą⁶⁵. Radvilų dvare dailininko meistriškumo pagrindu taip pat laikytas gebėjimas piešti. Dvare jis buvo pritaikomas labai plačiai, todėl piešti mokoma ruošiant įvairių specialybių dailininkus ir amatininkus.

Dvaro korespondencijoje buvo dažnai minimi piešiantys mokiniai. Pavyzdžiui, O. Sanguškaitės-Radvilienės tapytojas Fiszeris viename laišku rašė apie mokinius, piešiančius piramides⁶⁶. Piešimo mokymo svarbą liudija ir J. F. Radvilos tapytojo S. Cibulskio laiškas. Viename laiške meistras prašė kunigaikščio daugiau žvakių, kad mokiniai galėtų piešti vakarais⁶⁷. Mokiniams piešti iš didikų izdo dažnai buvo skiriamas popierius, be kitų įprastų priemonių, piešimui naudotos plieno plunksnos ir skriestuvai⁶⁸. Kaip buvo plačiai priimta dailės edukacijoje, piešti skulptūriniai modeliai. Viename laišku S. Cibulskis prašė Jeronimo Florijono atsiųsti skulptūrinę figūrą ant postamento, „kad būtų matyti visi sąnariai“ ir būtų galima studijuoti žmogaus kūno apimtis bei jo anatomiją⁶⁹. Tikėtina, kad skulptūrinius modelius anatomijai pažinti naudojo ir kiti Radvilų dailininkai. Didikų rinkiniuose greičiausiai būta būtent anatomijos studijoms skirtų skulptūrų⁷⁰.

Be piešimo, S. Cibulskis mokė dirbti ir su tapybos medžiagomis. Viename laišku dailininkas prašė atvežti iš Gdansko dažų, kad galėtų išmokyti mokinius derinti spalvas. Taip pat užsiminė, kad mokiniai „bandydami pridaro daug žalos“⁷¹. Dar viena rutininė praktika, plačiai taikyta edukacijoje, – meistrų kūrinių kopijavimas. Ji buvo pasitelkiama ir Radvilų dvare. S. Cibulskis prašė paveikslų iš kunigaikščių galerijos tikriausiai būtent dėl kopijavimo, kad mokinys galėtų

64 Carl Goldstein, *Teaching Art*, p. 11; Konstanty Kalinowski, Warsztat barokowego rzeźbiarza, p. 103–140.

65 Aleksandra Bernatowicz, *Malarze w Warszawie czasów Stanisława Augusta. Status. Aspiracje. Twórczość*, Warszawa: Instytut Sztuki PAN, 2016, p. 25.

66 1730 m. liepos 10 d. Fiszerio laiškas O. Sanguškaitei-Radvilieni iš Palenkės Bialos, AGAD, AR, dz. 5, nr 3781, p. 2–3.

67 S. Cibulskio laiškas J. F. Radvilai (laiškas be datos ir vietos, greičiausiai 1756 m. ar 1757 m.), AGAD, AR, dz. 5, nr 2416, l. 20.

68 1751 m. J. F. Radvilos izdo išlaidų sąrašas, HTAB, ф. 694, воп. 2, спр. 10806, арк. 36; 1752 m. J. F. Radvilos izdo išlaidų sąrašas; 1759 m. J. F. Radvilos izdo išlaidų sąrašas, *Ibid.*, воп. 1, спр. 67, арк. 160АВВ; Lietuvos valstybės istorijos archyvas (toliau – LVIA), f. 459, ap. 1, Nr. 900, l. 1v; S. Cibulskio laiškas J. F. Radvilai (laiškas be datos ir vietos), AGAD, AR, dz. 5, nr 2426, p. 11.

69 S. Cibulskio laiškas J. F. Radvilai (laiškas be datos ir vietos), *Ibid.*

70 M. K. Radvilos Žuvėlės dailės rinkiniuose minimos vyro ir moters statulos, kuriose, anot inventorius sudarytojo, „matoma anatominė kūno sandara“, žr. HTAB, ф. 694, воп. 2, спр. 10805, арк. 39АВВ.

71 S. Cibulskio laiškas J. F. Radvilai (laiškas be datos ir vietos), AGAD, AR, dz. 5, nr 2426, p. 9.

„išmokti proporcijų ir kolorito“⁷². Radvilų dvare taikytas kelių pakopų mokymas. Pirmiausia piešti, po to tapyti mokė ir M. K. Radvilos Žuvelės dailininkai⁷³.

Dar viena iš įprastų mokymo praktikų Europos dailininkų dirbtuvėse buvo mokymasis asistuojant meistriui. Tokiu būdu mokinių įgūdžiai tobulinti ir Radvilų dvare. Didikų ir jų pareigūnų korespondencijose ne kartą minima, kaip dvaro meistrus pavaduoja jų mokiniai, kaip mokiniai dirba kartu su mokytojais arba pagal mokytojų jiems pateiktus eskizus. O. Sanguškaitės-Radvilienės dvare neįvardytos specialybės mokiniai žydai ir baldų poliruotojo pagalbininkai dirbo pagal tapytojo Fiszerio pateiktus piešinius⁷⁴. 1733 m. Fiszerio mokiniai, vienas jų Matas (*Mateusz*), atliko dekoravimo darbus Slavacineko dvarelyje, keliolika kilometrų nuo Palenkės Bialos⁷⁵. 1741 m. su pagalbininkais epitafiją gamino skulptorius, akmentašys Joachimas Zersko: mokiniai kaldino dekoratyvines detales, herbus ar ginklų motyvus, meistras – figūras⁷⁶. Ir kitų dailininkų mokiniai pagelbėdavo atlikti įvairius darbus dvare. Besimokantieji dirbo su įvairiomis medžiagomis. Pavyzdžiui, tapytojas J. Tiškevičius tikriausiai tobulinosi raižydamas vario plokšteles: laiške rašė jų įsigijęs, „kad galėtų dažniau praktikuotis“⁷⁷. Taigi Radvilų dvare susiduriame su praktikų įvairove ir plačiai dailės edukacijoje taikytais mokymo būdais.

Didikai mokymo procesą iš dalies kontroliavo: gaudavo dailininkų ir kitų pareigūnų pranešimų apie mokinius, jų pažangą. Jų vaidmuo buvo svarbus vertinant rezultatus. Kaip ir cechų sistemoje, dvaro dirbtuvėse mokinio meistriškumas įrodomas demonstruojant jo kūrinį⁷⁸. 1737 m. skulptorius, akmentašys J. Renneris, kilęs iš Loro prie Maino, paruošęs mokinį, įsipareigojo kunigaikščienei O. Sanguškaitei-Radvilieni parodoti jo darbą⁷⁹. J. F. Radvilai įvertinti mokinių kūrinius siuntė ir S. Cibulskis⁸⁰.

72 *Ibid.*, p. 11; Aistė Paliušytė, Tapytojų verslas XVIII a. Palenkės Bialoje, p. 15.

73 Ольга Баженова, *Радзивилловский Несвиж*, p. 101.

74 1730 m. liepos 10 d. Fiszerio laiškas O. Sanguškaitei-Radvilieni iš Palenkės Bialos, AGAD, AR, dz. 5, nr 3781, p. 2.

75 1733 m. O. Sanguškaitės-Radvilienės išdo išlaidų sąrašas, AGAD, AR, dz. 26, nr 238, p. 26, 30, 40, 82; Wanda Karkucińska, *Anna z Sanguszków Radziwillowa (1676–1746)*, p. 173. Dirbantis mokinyš minimas ir Fiszerio laiške be datos, žr. AGAD, AR, dz. 5, nr 3781, p. 31–33.

76 Euzebiusz Łopaciński, Zamek w Białej Podlaskiej, p. 34; Wanda Karkucińska, *Anna z Sanguszków Radziwillowa*, p. 173.

77 1749 m. gruodžio 6 d. J. Tiškevičiaus laiškas J. F. Radvilai iš Varšuvos, AGAD, AR, dz. 5, nr 16674, p. 1.

78 James Ayres, *Art, Artisans and Apprentices*, p. 4.

79 1737 m. lapkričio 24 d. akmentašio J. Rennerio sutartis su O. Sanguškaitė-Radvilieni, Palenkės Biala, AGAD, AR, dz. 23, teka 5, plik 2, p. 138–140; Euzebiusz Łopaciński, Zamek w Białej Podlaskiej, p. 36–37; Aistė Paliušytė, Dailininkai XVIII a. Radvilų dvare, p. 292.

80 1757 m. rugpjūčio 17 d. S. Cibulskio laiškas J. F. Radvilai iš Palenkės Bialos, AGAD, AR, dz. 5, nr 2426, p. 13. Kūrinius kaip meistrystės įrodymus naudojo ne tik tapytojai ir skulptoriai, bet ir indų dekoratoriai. Pvz., 1772 m. Olykos pilies inventoriuje minima stiklinė, ant kurios išraižyti Senojo Testamento siužetai. Inventoriuje rašoma, kad indą puošė Urečos stiklo manufaktūros mokinyš, šiuo darbu parodydamas, kaip per trejus metus ištobulino savo įgūdžius, žr. *Инвентарі Олицького замку XVII–XVIII століть: Збірник документів*, збір. і подг. Володимир Александрович, Луцьк: ПВД „Твердиня“, 2007, p. 191.

Kartais patys dailininkai teikė garantijas, kad tikrai tinkamai išmokė valdinius. Pavyzdžiui, italas tapytojas Giovanni de Fulchi, pateikė M. K. Radvilai Žuvelei raštą, kad tikrai išmokė K. Liutnickį visų sutartyje apibrėžtų tapybos meno „bendrybių ir subtilybių“, taip pat tapymo itališka maniera⁸¹.

Duomenų apie dailininkų mokymo rezultatus nėra daug. Jie istoriografijoje jau buvo vertinti, tiesa, iliustruoti tik keliais šaltiniais, pirmiausia tapytojo S. Cibulskio laišku J. F. Radvilai, kuriame jis atsiskaitė už dešimtį metų (nuo 1747 m. iki 1756 m.) mokytus mokinius⁸². Iš aštuonių mokinių tik trys pasirodė mokytini ir tik vienas, Bazilijus Navrockis, vėliau tapęs meistru, tikrai dirbo dvare⁸³. Taigi S. Cibulskio, vieno svarbiausių meistrų, mokymo rezultatyvumas per nurodytus dešimtį metų tikriausiai nebuvo labai didelis.

Užsakovo ir mokytojų lūkesčių nepateisinantys mokiniai minimi ir kitų Radvilų meistrų dirbtuvėse. Pavyzdžiui, M. K. Radvilos Žuvelės tapytojas K. D. Heskis viename laišku skundėsi mokiniu Motiejumi, kuris „primiršo, kaip spalvas dėlioti“⁸⁴. J. F. Radvilos pareigūno laiške rašoma, kad kamerdineris perdavė jaunuoliui įgūdžius, kaip karpyti tapetus ir spausdinti ornamentus, bet mokyti piešti jam sekėsi itin sunkiai⁸⁵. Kartais nesėkmių priežastimi galėjo būti ir mokytojų ydos. Pavyzdžiui, Urečos stiklo manufaktūros raštininkas Jurgis Šmigelskis informavo J. F. Radvilą apie mokinį, kuris „gerai pradėjo dirbti ir netrukus gali taip sugebėti kaip meistras“. Šis mokinys buvo perduotas jį jau mokiusiam Scherberiui, kad dar patobulėtų, bet „meistras visai nenori, kad mokinys tobulėtų“⁸⁶. Beveik po dešimtmečio pareigūnas vėl užsiminė, kad tas pats Scherberis mažai moko piešti, nes ir pats nelabai sugeba. Taip pat siūlė vietoj jo atsiųsti tapytoją J. Tiškevičių, kad šis mokytų piešti⁸⁷. Nesklandumų pasitaikydavo ir kalbant apie aukštesnio lygio mokymą. Pavyzdžiui, J. Tiškevičius, tobulindamasis Varšuvoje, skundėsi M. K. Radvilai Žuvelei ne ką tesugebančiu mokytoju savamoksliu⁸⁸.

Nesėkmes galėjo lemti ir mokymo organizavimo trūkumai. Pavyzdžiui, S. Cibulskis, kaip minėta, nepasisėkimus aiškino mokiniams skiriamais papildomais darbais dvare, taip pat materialiniais trūkumais. Tapytojas rašė apie tai, kad

81 1742 m. kovo 31 d. tapytojo G. de Fulchi raštas, Palenkės Biala, AGAD, AR, dz. 21, F-47, l. 3.

82 Lina Balaišytė, XVIII a. dvaro tapytojų laišakai, p. 270.

83 *LDŽ*, p. 194.

84 1743 m. rugpjūčio 3 d. K. D. Heskio laiškas M. K. Radvilai Žuvelei iš Nesvyžiaus, AGAD, AR, dz. 5, nr 5160, p. 7.

85 1745 m. liepos 18 d. I. Königsecko laiškas J. F. Radvilai iš Slucko, AGAD, AR, dz. 5, nr 7127/VI, p. 45; I. Königsecko laiškas J. F. Radvilai (laiškas be datos), AGAD, AR, dz. 5, nr 7127/VIII, p. 140.

86 1745 m. liepos 18 d. I. Königsecko laiškas J. F. Radvilai iš Slucko, AGAD, AR, dz. 5, nr 7127/V, p. 118.

87 1754 m. liepos 6 d. J. Šmigelskio laiškas J. F. Radvilai iš Urečos, AGAD, AR, dz. 5, nr 15774, p. 20.

88 J. Tiškevičius skundėsi savo mokytojo kvalifikacija, rašė, kad jis esąs savamokslis, nesimokęs pas gerą meistrą, vargu ar ko galima iš jo išmokti. Į jį skeptiškai žvelgia ir kiti Varšuvos tapytojai, sakydami, kad veltui leidžiamos kunigaikščio lėšos. J. Tiškevičius prašė šeimininko surasti kitą meistrą, žr. 1749 m. gruodžio 6 d. J. Tiškevičiaus laiškas J. F. Radvilai iš Varšuvos, AGAD, AR, dz. 5, nr 16674, p. 1–2.

mokymasis nukenčia, kai mokiniai dėl žvakių ir malkų stygiaus negali dirbti šaltais ir tamsiais žiemos vakarais⁸⁹.

Nors laiškuose neretai minimos mokymo nesėkmės, vis dėlto negalima teigti, kad dailininkų rengimas Radvilų dvare buvo iš esmės neefektyvus. Reikia atsižvelgti į tai, kad trūkumai galėjo būti tiesiog dažniau minimi laiškuose, tikintis pokyčių, neatidėliotinų kunigaikščių sprendimų. Be to, žinomas ir ne vienas sėkmingos mokymo baigties atvejis, ypač iš O. Sanguškaitės-Radvilienės, M. K. Radvilos Žuvelės laikų. Pavyzdžiui, O. Sanguškaitės-Radvilienės pasamdyto italo G. de Fulchi išmokytas tapytojas K. Liutnickis dirbo M. K. Radvilos Žuvelės ir jo sūnaus K. S. Radvilos dvaruose. Mūrininkas, akmentašys ir galbūt lipdytojas Javorskis tikriausiai mokėsi O. Sanguškaitės-Radvilienės skulptoriaus J. Rennerio dirbtuvėje, o vėliau tęsė veiklą kunigaikštienės sūnaus Jeronimo Florijono dvare⁹⁰. Tapytojas S. Mikolajevskis buvo O. Sanguškaitės-Radvilienės tapytojo J. Vilkovskio mokinys, vėliau dirbo M. K. Radvilos Žuvelės dvare⁹¹. Tikėtina, kad O. Sanguškaitės-Radvilienės dvare buvo išmokytas ir Jeronimo Florijono tapytojas S. Rosovskis⁹². Taip pat žinomi tapytojų ir skulptorių Diškevičiaus, Motiejaus Kručkovskio, P. Malevičiaus, Oleškevičiaus, Szyco, Alberto Ščerbinskio, J. Tiškevičiaus, J. Wasserio ir kiti sėkmingo mokymo atvejai. Šie Radvilų dailininkų dirbtuvėse parengti meistrai, tikėtina, buvo skirtingų gebėjimų ir specializacijų, bet visi tęsė darbą dvare. Dailininkų mokymas dvare neprarado reikšmės per kelias Radvilų kartas, o tai taip pat liudija bent dalinį šių praktikų pasiteisinimą.

Institucinės edukacijos link: Vienos akademikas Palenkės Bialoje

Vertinant mokymą Radvilų dvare, svarbu atskleisti institucinio mokymo atvejus, parodyti, kaip su įvairiomis profesinėmis įstaigomis buvo susiję Radvilų dailininkai. Kai kurie jų turėjo ryšį su profesinėmis, nors ir ne grynai edukacinėmis įstaigomis – cechais. Pavyzdžiui, tapytojas S. Cibulskis, atvykęs į Gdanską pas cecho meistrą Jacobą Wesslį, turėjo pateikti mokslų dvare baigimo „atestatą“. S. Cibulskiui reikėjo įrodyti pradinis profesinius įgūdžius, baigtą mokinio etapą, kad Gdanske galėtų mokytis kaip pameistrys. Nepateikus minėto liudijimo, S. Cibulskiui Gdanske būtų reikėję mokytis net penkerius metus⁹³.

Tai ne vienintelis žinomas Radvilų dailininko ryšio su cechu ar jo meistru atvejis. Viename iš Radvilų išlaidų dokumentų taip pat minimi vaikinai, kurie

89 S. Cibulskio laiškas J. F. Radvilai (laiškas be datos ir vietos, greičiausiai rašytas 1756 m. ar 1757 m.), AGAD, AR, dz. 5, nr 2416, l. 20.

90 *LDŽ*, p. 224.

91 *Ibid.*, p. 186.

92 *Ibid.*, p. 229.

93 1746 m. sausio 24 d. Liudviko Šilingo laiškas J. F. Radvilai iš Gdansko, AGAD, AR, dz. 5, nr 15984/II, p. 42–43.

mokosi piešti pas cecho meistrą⁹⁴. Cechų meistrų dirbtuvėse pirmiausiai buvo perduodami praktiniai įgūdžiai, tuo mokymas ceche ir privačioje dirbtuvėje buvo panašus.

Radvilų dailininkai turėjo kontaktų ir su specializuotomis švietimo įstaigomis, kurių veikla buvo grįsta programomis, reglamentais, teoriniu ir praktiniu ugdymu. Radvilų dailininkai dėstė bajorų mokyklose, kur mokiniai šalia įvairių teorinių disciplinų buvo mokomi ir piešti⁹⁵. Nors šiais atvejais dailininkai profesionalai nebuvo ruošiami, bet piešimo buvo mokoma greta teorinių dalykų ir buvo sukuriamos prielaidos dailės praktikas sieti su platesniu bendruoju išsilavinimu.

Dar vienas kontakto su institucijomis būdas – Vakarų akademijų auklėtinių pritraukimas į dvarą. Tokie mokytojai galėjo perduoti akademinio mokymo patirtį. Žinomas atvejis, kai J. F. Radvilos patikėtiniai vedė derybas su tapytoju ir piešėju Titianu de Vecelli, kuris tikriausiai 1728 m. mokėsi Vienos imperatoriškosios tapybos skulptūros ir architektūros akademijoje, o vėliau tapo jos nariu⁹⁶. Greičiausiai dailininkas priklausė vadinamiesiems tikriesiems nariams⁹⁷. Jais tapdavo būtinus profesinius sugebėjimus įrodę dailininkai⁹⁸. Be narystės akademijoje, Titianas galėjo turėti ryšių ir su kitomis Vienoje veikusiomis institucijomis: viename laišku minėjo dirbęs piešimo profesoriumi kartu su inžinieriais tikriausiai Vienos imperatoriškojoje karo mokykloje⁹⁹.

Radvilos agentai su Titianu užmezgė ryšį greičiausiai 1756 m. pavasarį. Galbūt būtent jis minimas Jeronimo Florijono Radvilos medžioklio Jono Volskio laiške, kuriame rašoma, kad tapytojas galės atvažiuoti į Palenkės Bialą tik po keturių mėnesių, kai ras, kas jį pakeis akademijoje¹⁰⁰. Kelionės pasas Titianui su žmona

94 1759 m. J. F. Radvilos izdo išlaidų sąrašas, НГАБ, ф. 694, воп. 1, спр. 67, арк. 160адв.

95 Rasa Butvilaitė, Architektūros mokymas bajorų akademijose, p. 187, 188.

96 *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart*, ed. Ulrich Thieme, Felix Becker, Bd. 33, Leipzig: Verlag von E. A. Seemann, 1939, p. 223; Vienos dailės akademijos archyvo duomenų bazės informacija („Titianus (Tician) De Vecellis (Vecellius) Laurentius“, p. 1–2). Už ją straipsnio autorė dėkoja archyvo vedėjai Evai Schober.

97 Vienos akademijos archyvo duomenų bazės informacija („Titianus (Tician) De Vecellis (Vecellius) Laurentius“, p. 1–2); Walter Wagner, *Die Geschichte der Akademie der bildenden Künste in Wien*: Verlag Brüder Rosenbaum, 1967, p. 422. Narystė akademijoje reiškė tam tikras pareigas ir privilegijas, pvz., mokesčių lengvatas, teisę nešioti uniformą. Nariai turėjo teisę balsuoti per rektoriaus rinkimus, keturis kartus per metus dalyvauti vadinamajame visuotiniame susirinkime. Duomenų, kad Titianas būtų dėstęs akademijoje, kol kas nerasta (Vienos akademijos duomenų bazės informacija („Mitgliedschaft an der Akademie / Wirkliche Mitglieder, 1751–1870“, p. 1–4; Wagner, *Die Geschichte der Akademie*, p. 362–390).

98 Walter Wagner, *Die Geschichte der Akademie*, p. 26; Vienos akademijos duomenų bazės informacija („Mitgliedschaft an der Akademie / Wirkliche Mitglieder, 1751–1870“, p. 1–4).

99 1760 m. rugpjūčio 18 d. Lorenzo Titiano laiškas neįvardytam krašto maršalui, AGAD, AR, dz. 5, nr 16841, p. 8.

100 1756 m. balandžio 9 d. Jono Volskio laiškas J. F. Radvilai iš Vienos, AGAD, AR, dz. 5, nr 17810, p. 74; Aistė Paliušytė, Dailininkų mobilumas XVIII a. Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje, p. 281.

buvo išduotas 1756 m. rugsėjo 13 dieną¹⁰¹. Dailininkas atvyko į Palenkės Bialą greičiausiai 1756 m. lapkritį¹⁰².

Pagrindinė priežastis, kodėl Titianas ryžosi palikti Vieną, jo paties žodžiais tariant, buvo „aukso kalnai“, kuriuos pažadėjo J. F. Radvila¹⁰³. Kunigaikštis sudarė su Titianu 8 metų darbo sutartį, įsipareigodamas jam mokėti 150 raudonųjų auksinų metinį atlyginimą ir ordinariją¹⁰⁴. Palyginti su kitiems profesionalams, taip pat dailininkams dvare mokamu atlyginimu, tai buvo išties didelė alga¹⁰⁵. Titiano sutarties tekstas išsiskyrė iš visų kitų žinomų tos pačios paskirties dokumentų. Pirmiausia rašto pradžioje buvo kalbama apie dailininko atlyginimą, kas atitiko jo, kaip sutarties subjekto, interesus ir galbūt liudijo stipresnes, nei įprasta, derybines dailininko pozicijas¹⁰⁶. Tokia sutarties sąlygų tvarka nepasitaikė kitose Radvilų dokumentuose, kuriuose pirmiausiai buvo vardijamos įdarbinamų meistrų pareigos. Be to, su Titianu sudaryta netipiška – aštuonerių metų sutartis, taip projektuojant mokyklai ilgalaikes perspektyvas. Daugiau tokios trukmės dailininkų sutarčių Radvilų dvare neišliko.

Atkreiptinas dėmesys ir į sutarties retoriką. Tapytojas kviestas pirmiausiai ne kaip paprastas piešimo mokytojas, bet kaip profesorius, būtent taip jis įvardytas sutartyje. Svarbus ir akademijos minėjimas sutartyje. Rašoma, kad bus mokomi į kunigaikščio įsteigtą akademiją atvykę jaunuoliai. Akademijos pavadinimas čia pavartotas neatsitiktinai. Apšvietos epochoje tokios įstaigos buvo populiaros visoje Europoje, taip pat vokiečių žemėse, į kurių kultūrinius pavyzdžius didikas orientavosi. XVIII a. buvo įsteigta ir veikė daug ir visai nedidelių dailės mokyklų, dažnai pakiliai tituluojamų akademijų vardais. Tarp jų buvo ir karaliaus Augusto II Sakso akademija Drezdene¹⁰⁷.

Be minėtos sutarties retorikos, būta ir kitų skirtumų, palyginus su anksčiau mokymo sutartimis. Dailininkas įsipareigojo mokyti jaunuolius piešti „figūras, peizažus ir ornamentus pagal visas taisykles“¹⁰⁸. Tai yra numatyta mokyti tik piešimo, jam suteikiama dar didesnė svarba (kitose sutartyse piešimas derintas su kitų profesinių įgūdžių mokymu). Be to, Titiano sutartyje piešimas apibrėžtas plačiau nei daugelyje kitų sutarčių: įvardijami keli „laisvojo“ piešinio žanrai. Numatytos mokymo praktikos skyrėsi nuo tų, kurios vyko Radvilų kadetų mokyklose, kur laisvasis piešimas mokytas greta techninio ir kur ši disciplina

101 1760 m. rugsėjo 13 d. Lorenzo Titiano kelionės pasas, HГAB, ф. 694, воп. 7, спр. 490, арк. 61–61а,в.

102 1756 m. lapkričio 21 d. J. F. Radvilos laiškas iš Lipičnos, AGAD, AR, dz. 5, nr 146, l. 28.

103 1760 m. rugpjūčio 18 d. Lorenzo Titiano laiškas neįvardytam krašto maršalui, AGAD, AR, dz. 5, nr 16841, p. 8.

104 Lorenzo Titiano ir J. F. Radvilos sutartis (be datos), AGAD, AR, dz. 11, nr 139, p. 90–91.

105 Aistė Paliušytė, Dailininkų mobilumas XVIII a. Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje, p. 280.

106 Tokia sąlygų tvarka galėjo būti susijusi su Vienoje sudaromų sutarčių tradicija.

107 Nikolaus Pevsner, *Academies of Art*, p. 118, 140–141.

108 Lorenzo Titiano ir J. F. Radvilos sutartis (be datos), AGAD, AR, dz. 11, nr 139, p. 90–91.

traktuota kaip į architektų paruošimą orientuotos, platesnės mokymo sistemos dalis. Galiausiai Titiano sutartyje nurodyta, kad turi būti mokama pagal taisykles, tai yra pabrėžiama piešimui būdinga racionali prigimtis. Ši nuoroda atitiko akademijose puoselėjamą taisyklių sistemos, kaip mokymo pagrindo, pažinimą¹⁰⁹. Sutartyje taip pat minima, kad mokytojas turės informuoti, o mokiniai praktikuotis. Sunku pasakyti, kokią reikšmę turėjo šis mokymo(si) aspektų išskyrimas: mokytojo teikiamų instrukcijų pobūdis nėra apibrėžtas. Užtat vienareikšmiškai įvardytas praktinis mokymas, kuris šį dokumentą susieja su ankstesnėmis Radvilų mokymo sutartimis.

Deja, aiškių duomenų, ar piešimo mokyklos sumanymas buvo įgyvendintas, neišliko. Netiesioginės užuominos liudytų, kad mokykla galėjo funkcionuoti, tik ne visai tokiomis sąlygomis, kaip numatyta. Titiano darbui turėjo atsiliiepti tai, kad jam nuolat trūko pinigų, jis bent kurį laiką negavo žadėto atlyginimo ir ordinarijos. Dalininkas M. K. Radvilai Žuvelei ne kartą skundėsi nepakankamu ir prastos kokybės maistu, kuriuo „net ir prasčiausias amatininkas negalėtų būti patenkintas“¹¹⁰. 1757 m. balandį, tai yra, matyt, nepraėjus nė pusei metų nuo atvykimo, Titianas vėl minėjo pinigų stygių, tikino „atsidūręs be galo liūdnoje padėtyje“, priminė savo priklausomybę akademijai, kurią žadėjo įrodyti atsiųsdamas tai patvirtinančius dokumentus, prašė leisti išvykti ir vylėsi, kad „Jūsų Šviesiausioji Prakilnybė [...] visą likusį gyvenimą paliks ramybėje“¹¹¹. Vis dėlto leidimo išvykti Titianas negavo, jis liko dvare iki Jeronimo Florijono mirties 1760 m. Po to dailininkas kartu su kitais dvare dirbusiais profesionalais pateikė ieškinį dėl jam pagal sutartį neišmokėto atlyginimo¹¹². Į Vieną sugrįžo ne vėliau kaip 1763 m.¹¹³

Apie Titiano darbą Palenkės Bialoje Radvilų dvare žinoma labai mažai. Tikėtina, kad dailininkas mokyti pradėjo, nes viename laišku, skųsdamasis nevykdanomomis sutarties sąlygomis, pats tikino jų laiką¹¹⁴. 1757 m. balandį jis buvo nupiešęs 20 piešinių, kuriuos ketino pateikti kunigaikščiui¹¹⁵. Laiške, rašytame jau po M. K. Radvilos Žuvelės mirties, minėjo 62 piešinius tušu, už kuriuos didikas jam liko skolingas¹¹⁶. Nors tiksliai šių piešinių paskirtis laiške neįvardyta, neatmestina galimybė, kad kūriniai galėjo būti skirti ir mokymui:

109 Carl Goldstein, *Teaching Art*, p. 21.

110 1757 m. kovo 3 d. Lorenzo Titiano laiškas J. F. Radvilai iš Palenkės Bialos, AGAD, AR, dz. 5, nr 16841, p. 1.

111 1757 m. balandžio mėn. Lorenzo Titiano laiškas J. F. Radvilai iš Palenkės Bialos, *Ibid.*, p. 4.

112 1760 m. J. F. Radvilos skolų sąrašas, ИГДБ, ф. 694, воп. 4, спр. 1940, арк. 70.

113 *Allgemeines Lexikon*, p. 223; Walter Wagner, *Die Geschichte der Akademie*, p. 422; Vienos dailės akademijos archyvo duomenų bazės informacija („Titianus (Tician) de Vecellis (Vecellius) Laurentius“, p. 1–2).

114 Viename laišku skundėsi negavęs darbui reikalingų priemonių, žr. 1757 m. kovo 3 d. Lorenzo Titiano laiškas J. F. Radvilai iš Palenkės Bialos, AGAD, AR, dz. 5, nr 16841, p. 2–3.

115 1757 m. balandžio mėn. Lorenzo Titiano laiškas J. F. Radvilai iš Palenkės Bialos, *Ibid.*, p. 4.

116 1760 m. rugpjūčio 18 d. Lorenzo Titiano laiškas neįvardytam krašto maršalui, *Ibid.*, p. 9.

meistrų piešiniai kaip pavyzdžiai ar kopijavimo objektai plačiai taikyti tuometinėje dailininkų edukacijoje.

Nerasta duomenų, kad sutartyje sumanyta piešimo mokykla iš tiesų būtų veikusi kaip institucija, kad joje mokymas būtų grįstas reglamentais ar programomis. Taip pat abejotina, kad Titiano veikla Palenkės Bialoje, trukusi mažiau nei ketverius metus, galėjo turėti kokią išskirtinę ilgalaikę reikšmę ugdant vietinius dailininkus. Vis dėlto M. K. Radvilos Žuvelės inicijuota piešimo akademija greičiausiai egzistavo bent jau nominaliai, teisinio rašto kalboje, kaip abiem sutarties subjektams priimtinas vaizdinys.

Apibendrinimas

Radvilų dvare vyravo tradicinis neformalus dailės mokymas. Jis nebuvo griežtai reglamentuotas. Mokymo trukmė buvo įvairi, mokiniai pereidavo iš vieno meistro pas kitą, kartais keisdavo specialybes arba įgydavo kelias. Mokymo pagrindu, kaip ir kitų regionų dirbtuvėse, buvo laikomas piešimo įgūdžių formavimas, mokymasis iš pavyzdžių, asistuojant meistriui ir atliekant nesudėtingas užduotis dvare.

Įvairių kartų Radvilų dvaro šeimininkai kontroliavo mokymą, jie kartu su pareigūnais ir dailininkais ieškojo būdų gerinti jo rezultatus. Buvo atnaujinama mokytojų sudėtis, ieškoma meistrų už dvaro ribų, mokymas dažnai buvo pavedamas patyrusiems svetimšaliams. Didžioji dauguma dailininkų ugdyti dvare, bet Radvilos, kaip ir kai kurie kiti Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didikai, ėmėsi ir brangesnių alternatyvų išsiųsti meistrus pasitobulinti už dvaro ribų.

Besimokančių Radvilų valdinių ryšiai su profesinėmis institucijomis buvo fragmentiški. Tarp visų Radvilų iniciatyvų gerinti mokymo kokybę išsiskyrė Jeronimo Florijono sumanymas pradėti ilgalaikį piešimo mokymą dvare, kuriam vadovauti pakvietė Vienos akademijos auklėtinį ir jos narį Titianą de Vecelli'į. Šis akademiko vadovaujamos specializuotos piešimo mokyklos sumanymas liudijo akademinio mokymo prestižą ir aukštesnio lygio edukacijos poreikį Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didiko dvare.

Nors dailininkų rengimas didikų dvaruose dar labai mažai nagrinėtas, galima daryti prielaidą, kad Radvilų dailininkų mokymo iniciatyvos ir mastas galėjo išsiskirti tarp daugelio kitų Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didikų. Nors mokytojų galimybės dirbti už dvaro ribų buvo gana ribotos, jie paruošdavo mokinių, dirbusių įvairiose kunigaikščių rezidencijose, kartais kelių kartų atstovų dvaruose. Yra duomenų ir apie iš Radvilų valdų kilusių meistrų ryšius su kitų giminių dvarais. Taigi Radvilų valdinių mokymo reikšmė tikriausiai nebuvo visai lokali. Radvilų dvarą galima vertinti kaip svarbų dailininkų ir dailės mokymo centrą XVIII a. Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje.

Publikuoti šaltiniai ir literatūra

- Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart*, ed. Ulrich Thieme, Felix Becker, Bd. 33, Leipzig: Verlag von E. A. Seemann, 1939.
- Ayres James, *Art, Artisans and Apprentices – Apprentice Painters and Sculptors in Early Modern British Tradition*, Oxford: Oxbow Books, 2014.
- Balaišytė Lina, Drožėjai XVIII a. Vilniaus bendruomenėje, in: *Menotyra*, 1999, Nr. 4, p. 14–18.
- Balaišytė Lina, XVIII a. dvaro tapytojų laišakai: apie dailininko savimonę ir statusą, in: *Senoji Lietuvos literatūra*, 2014, kn. 37, p. 257–275.
- Bernatowicz Aleksandra, *Malarze w Warszawie czasów Stanisława Augusta. Status. Aspiracje. Twórczość*, Warszawa: Instytut Sztuki PAN, 2016.
- Butvilaitė Rasa, Antano Tyzenhauzo Statybos mokykla Gardine, in: *XVIII amžiaus studijos*, t. 3: *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė. Iššūkiai. Laimėjimai. Netekty*, sudarytoja Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2016, p. 238–249.
- Butvilaitė Rasa, Architektūros mokymas bajorų akademijose, kadetų ir inžinierių korpuso mokyklose, in: *XVIII amžiaus studijos*, t. 2: *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė. Valstybė. Kultūra. Edukacija*, sudarytoja Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2015, p. 183–197.
- Casey Christine, *Making Magnificence: Architects, Stuccatori and the Eighteenth-Century Interior*, New Haven and London: Yale University Press, 2017.
- Goldstein Carl, *Teaching Art. Academies and Schools from Vasari to Albers*, Cambridge: Cambridge University Press, 1996.
- Kalinowski Konstanty, Warsztat barokowego rzeźbiarza, in: *Artium Quaestiones*, 1995, t. 7, p. 103–140.
- Karkucińska Wanda, *Anna z Sanguszków Radziwiłłowa (1676–1746). Działalność gospodarcza i mecenat*, Warszawa: Semper, 2000.
- Lacey David F., „First you must master pain“: The Nature and Purpose of Apprenticeship, in: *Apprenticeship: A Survey and Analysis of Ethnographic Record. Society for the Anthropology of Work Review*, 2012, Nr. 33 (2), p. 1–43.
- Lietuvos dailininkų žodynas*, t. 1: *XVI–XVIII a.*, sudarytoja Aistė Paluišytė, Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno instituto leidykla, 2005.
- Łopaciński Euzebiusz, Zamek w Białej Podlaskiej. Materiały archiwalne, in: *Biuletyn Historii Sztuki*, 1957, Nr. 1, p. 27–47.
- Macdonald Stuart, *The History and Philosophy of Art Education*, Cambridge: The Lutterworth Press, 2004.
- Minns Chris ir kt., *Contracting for Apprenticeship in Early Modern Europe*, 2016, p. 1–38. Prieiga per internetą: https://beucitizen.eu/wp-content/uploads/Deliverable3_5_Final-1.pdf [žiūrėta 2019 02 20].
- Paluišytė Aistė, Dailininkai XVIII a. Radvilų dvare, in: *Menotyra*, 2014, Nr. 4, p. 289–303.
- Paluišytė Aistė, Dailininkų mobilumas XVIII a. Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje: Jeronimo Florijono Radvilos dvaro pavyzdys, in: *Menotyra*, 2015, Nr. 4, p. 276–277.
- Paluišytė Aistė, Tapytojų verslas XVIII a. Palenkės Bialoje, in: *Menotyra*, 2004, Nr. 2, p. 14–23.
- Pevsner Nikolaus, *Academies of Art. Past and Present*, New York: De Capo Press, 1973.
- Skrabski Józef, Artyści na dworze Pawła Karola i Barbary Sanguszków, *Studia nad sztuką renesansu i baroku*, t. 5, redakcija Jerzy Lileyko, Irena Rolska-Boruch, Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 2004, p. 287–304.
- Wagner Walter, *Die Geschichte der Akademie der Bildenden Künste in Wien*, Wien: Verlag Brüder Rosenbaum, 1967.
- Z historii polskiego hutnictwa szkła. Instrukcja zarządzania h. s. zwierciadlanego Urzecze z 26 03 1749 r., oprac. L. Lichota, in: *Szkoło i Ceramika*, 2006, Nr. 57, p. 36–39.
- Баженова Ольга, *Радзивиловский Несвиж*, Минск: Харвест, 2007.
- Горшковоз-Баженова Ольга, К проблеме отношений патрона и художников (на примере Несвижа князей Радзивилов XVIII века), in: *Dailė LDK miestuose: poreikiai ir užsakymai*.

Serijs *Dailės istorijos studijos 2*, sudarytoja Aistė Paliušytė, Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno instituto leidykla, 2006, p. 235–257.

Інвентарі Олицького замку XVII–XVIII століть: Збірник документів, збір. і подг. Володимир Александрович, Луцьк: ПВД „Твердиня“, 2007.

AISTĖ PALIUŠYTĖ – humanitarinių mokslų daktarė, Lietuvos kultūros tyrimų instituto vyresnioji mokslo darbuotoja. Tyrinėja Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės dailės istoriją.

Elektroninis paštas aistepal@yahoo.com

ORCID: 0000-0002-6202-3799

TRAINING OF ARTISTS IN THE RESIDENCES OF THE RADVILAS IN THE EIGHTEENTH CENTURY

AISTĖ PALIUŠYTĖ

Lithuanian Culture Research Institute

The article summarizes data on the training of painters and sculptors in the eighteenth-century workshops of the Radvilas' artists. We seek to evaluate it in the context of the educational phenomena of early modern times. The analysis concerns organization of training, teaching practices, and their dissemination.

In the eighteenth century, training of the subjects was carried out in the Radvilas' residences of several generations. Some teachers were subjects of the dukes, some – arrivals working under contracts. The Radvilas continuously renewed the manor using qualified masters. Some of them were foreigners, experienced artists that mastered different art techniques. Training usually took place in the manor although there are known cases of sponsored trips of the artists to larger cities of the Commonwealth of Both Nations, where subjects improved their skills in the workshops of local artists. In the Radvilas' residences practical training was dominant. Basics of drawing were studied first, pupils drew sculptural models, copied paintings from the collections of the aristocrats, assisted to masters in implementing orders from the dukes. Thus training in the Radvilas' residences was performed using practices common in training artists of the early modern times.

In the context of training of the Radvilas' artists stands out the project by Jeronimas Florijonas Radvila to establish a drawing school, which had to be directed by a member of the Viennese academy of painting, sculpture and architecture, painter and drawer Lorenzo Titian de Vecceli. Perhaps in 1756, an eight-year contract was concluded according to which he was to teach young men the drawing of landscapes, figures and ornaments. In the contract this drawing school was called academy, probably after a fashion of the similar eighteenth-century European, often small ones, schools, called academies. In Biala of Podlasie, Lorenzo Titian worked until the death of Florijonas Radvila in 1760. Although almost there is no data on activities of this artist in Biala, it is probable that the master was teaching to draw. Titian's work for Radvila was brief and, possibly, did not have any significant influence on the education of the local artists. Despite this, Radvila's idea and start of its implementation showed the need for higher level training of artists.

Links of the Radvilas' artists with professional and specialized educational institutions were rare. In the residences of the dukes, just like in the rest of the Grand Duchy of Lithuania, dominated little formalized education of artists.

Although it was not always effective, it has produced a number of masters that continued working for the Radvilas. Tutors were usually shared among family members, although there is data on the work of the artists of the dukes for the representatives of other families. Having in mind the scope and dissemination of the training of artists, residences of the Radvilas can be considered one of the important centres of art education in the eighteenth-century Grand Duchy of Lithuania.

Keywords: artist's workshop, drawing school, education, eighteenth century, the Grand Duchy of Lithuania, the Radvilas.